

22.

Kirke og Kirkegaard

Af kgl. Bygningsinspektør, Arkitekt Ejnar Packness.

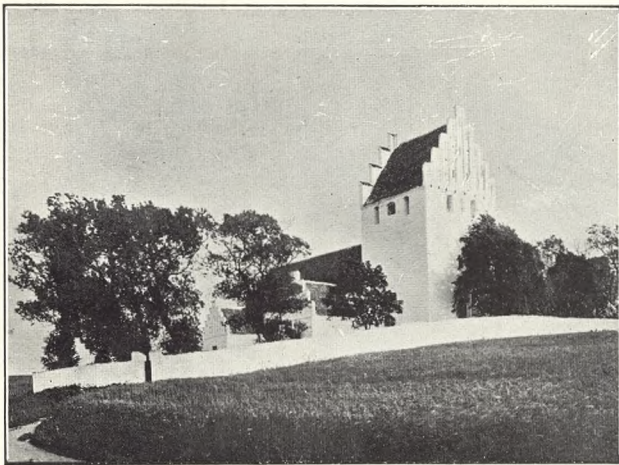
Det danske Samfund ejer i de gamle Kirkegaarde en stor Kulturværdi, som knytter sig til Kirkebygningerne, der ligesom disse ikke er døde Museumsgenstande, men lever ved Brugen i det daglige Liv. Hvor der findes Kirkegaarde i uberørt Skikkelse, viser disse sig saa skønne og fuldkomne, at det maa være vor Opgave at holde os saa nær som muligt til Overleveringen, naar vi ombygger eller udvider Kirkegaardene. Jeg tænker her udelukkende paa Helhedsvirkningen i Landskabet i Forbindelse med Kirken.

Kirkegaardens sædvanlige Beliggenhed er omkring Kirken, der helst er bleven lagt paa en skøn og fremtrædende Plads i Landskabet. I Jylland lagde man fortrinsvis Kirkerne højt, formentlig paa de gamle Offersteder, og vi ser endnu disse fritliggende Kirker med Stendigerne følgende det bakkede Terræn, og Kirkegaardens Træer dukkende op mellem Banker og bugnende Kornmarker. Ingen kan se disse Monumenter fra en svunden Tid uden at røres over deres ejendommelige Skønhed, og det maa være en Opgave for Fredningsmyndighederne at bevare dem for det danske Landskab ved at frede de omliggende Jorder for Bebyggelse.

Det er imidlertid de færreste Kirker, der er helt frit beliggende. Som oftest ligger Kirkerne nu omgivet af *mer eller mindre tæt Bebyggelse*, der ofte paa aldeles unødvendig Maade skæmmer og skjuler Kirkegaardene. Vi har i selve Kirkegården en skøn Have med store Træer, som man skulde synes, at alle var interesseret i at bevare Udsigten til. Det ser jo saa smukt ud i en Landsby, naar Bebyggelsen viger til Side for Kirkegården og Indblikket til Kirken, og det findes heldigvis mange Steder endnu; men Tiden er ond mod denne Idyl.

Mange Steder bygges der ganske hensynsløst lige frem til Kirkegårds-Indgangen. Og det gøres ikke som i Byerne, hvor vi kender de hyggelige Pladser, der omgiver

22. Dybbøl Kirke og Kirkegaard.

23.

de gamle Kirker, men Bebyggelsen vnder Bagsidentil Kirkegaarden, saaledes at dens nærmeste Naboer bliver Hønehuse og Svinestalde. Dette Forhold maa alle, der har Føling med vore Kirkegaarde, fra Stiftsøvrigheden til Menigheden, være interesserede i at afhjælpe. Saa dyr er den danske Jord ikke, at der ikke maa kunne fredes et Areal umiddelbart omkring, navnlig foran Kirkegaarden. Jorden kan dyrkes som den er blevet det altid, og ingen behøver at miste en Øre af den Grund, at Arealet er fredet for Be-

byggelse. Som Forholdene er nu, er de meget slemme og ganske uværdige for en kultiveret Befolkning – helt bortset fra den Skønhedsværdi, der er tabt ved at gemme Kirken. Jeg har set Steder, hvor Grisestaldene ligger lige ind til Kirkegaarden, saa Salmesangen blandes med Grisehyl – aldeles ødelæggende for den Andagt, man kan vente at finde ved en Begravelse.

Et andet Forhold er *Hønsene*, der desværre mange Steder færdes frit paa Kirkegaardene, hvor de skraber i de nykastede Grave og ødelægger Gravstederne. Hvorfor Beboerne finder sig i disse Forhold, er mig en Gaade, da ingen vilde tolerere, at fremmede Høns ødelagde deres private Haver. Man forsøger at forhindre Høns i at trænge ind ved at sætte Hønsetraad paa Digerne, men det er et fælt Syn, der til Tider virker som om det var Kirkegaarden, der var Hønsesgaard. Forøvrigt paabyder Loven om Kirkegaardes Vedligeholdelse, at disse skal være i sømmelig Stand, hvilket ikke er Tilfældet, naar Digerne er forsynet med Hønshegn. Jeg vilde ønske, der fra „Foreningen for Kirkegaardskultur“ kunde udgaa en Bevægelse, der tager Sigte paa disse Forhold, saaledes at vore Kirkegaarde kunde faa en fri og værdig Beliggenhed. Navnlig bør Menighedsraadene tage Sagen op og begynde med at fjerne de utrolige Blikskure, der anvendes som Hestestalde og flankerer saa mange af vore Kirkegaardsindgange. Paa Landet skulde det være muligt at erhverve de faa Kvadratmeter Jord, som er nødvendig til en Stald, der dog ikke nødvendigvis behøver at ligge klods op ad Kirken.

Med al vor indbildte Oplysning herhjemme er vi i *æstetisk Henseende langt tilbage* – navnlig i Vest- og Nørrejylland. Vi kan slet ikke gøre os Forestilling om, til hvilken Højde Kirkegaardskulturen er naaet i vore Nabolande, hvor der anlægges Skovkirkegaarde og udlægges store Arealer til, hvad jeg vil kalde Sørgelunde, med smukt indbyggede Gravpladser.

Men vi *har* endnu store Skønhedsværdier, og vi kan med god Vilje rydde det skæmmende bort og fremme det, som er klædeligt for vore Forhold. Meget vilde kunne have været reddet, og meget kan reddes, hvis Menighedsraadene vilde spørge sig for og modtage den Vejledning, som Kirkeloven giver dem Adgang til. Der udøves i alt for høj Grad Selvtægt paa vore Kirkegaarde; gamle herlige Træer fældes, hvor

23. Gammel Landsbykirke med sin Kirkegaard, smukt beliggende i Landskabet.

det er ganske meningsløst. Digerne nedrives og sælges til Skærveknusning sammen med Stenene fra Kæmpehøjenes Gravkamre. Ubegribeligt at det kan lade sig gøre, — stik imod Lovens Ord i et Land, hvor Provster og Præster bor saa tæt som i Danmark.

Stenene til Digerne er for Hundreder af Aar siden samlet op fra Markerne omkring Kirken og er for Kirken paa Landet det allersmukkeste og naturligste Hegn. Det er fuldstændig færdigt i sin tunge Form, hvilende paa Bakken saa selvfølgelig som en Kæmpehøj. Skal vi, ved Kirkegaardenes Udvidelser, røre ved Diget, og der ikke er Sten nok til det ny Dige, kan man gøre det lidt smallere, og sætte det med en Kærne af Beton paa et Fundament under Jorden. Fugerne kan fyldes med Ler, for at Stenplanter lettere kan faa Fodfæste. Og Diget maa aldrig afdækkes med Tagsten eller Cement, der helt berøver det den bløde Virkning og Vegetation. Ligeledes skal Diget altid følge Terrænet, saaledes at de helt lige Linier undgaaes (se Fig. 23), ligesom man bør undgaa andre Knæk end Hjørnerne.

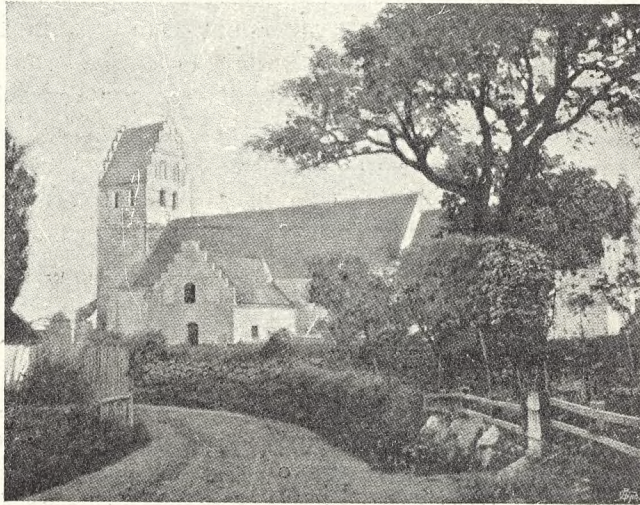
Hvor Husene ligger tæt omkring Kirkegården, og Landskabeligheden helt er borte, kan det forsvares at kløve Stenene, der dog aldrig bør afdækkes, men afsluttes med de kløvede Sten. Murede Hegn kan i mange Tilfælde være passende, men bør kalkes, hvis Kirken er kalket, og bør afdækkes paa den enkleste Maade med Tagsten uden Gesimsled. *Indgangspartierne* maa rette sig efter Diget, og som oftest gælder det for disse, at en vis tung Bredde staar bedst til baade Hegn og Kirke (se Fig. 25).

Forøvrigt gælder det, at *den største Forenkling* af Helhed og Detailler klæder vore Kirkegaarde bedst, idet Kirken i sig selv ejer en storslaet Enkelhed, som ikke indbyder til Pynt og Kruseduller.

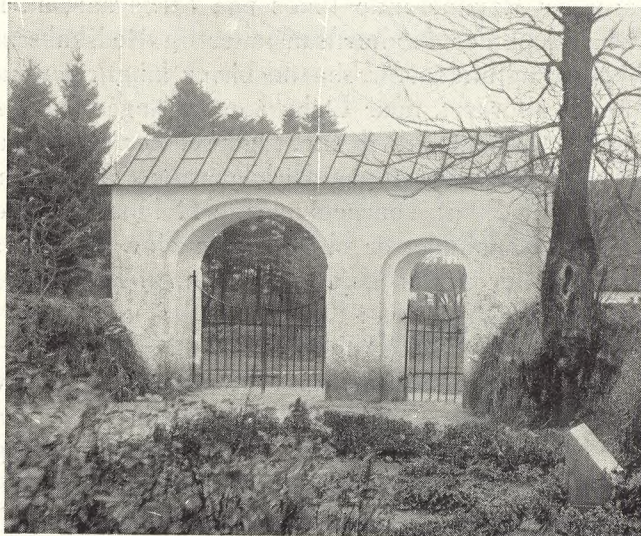
Naar vi derfor skal bygge paa vore Kirkegaarde, gælder det først og fremmest om, at Kirken bevarer sin dominerende Plads paa Kirkegården. Det er en Uskik at bygge *Lighuse*, der indeholder Nødtørftsanstalter og Redskabsrum, med takkede Kamgavle og Stræbepiller og anden Sir, saa de bliver langt rigere udstyret end selve Kirken. Og det er navnlig forkert, naar Lighusene anbringes saaledes, at de ses mod Kirkebygningen og tager Udsigten fra denne. Lighuset bør være saa beskedent som muligt og gemt saa godt som muligt paa Kirkegården. Der er mange Eksempler paa, at Lighuset er en tro Kopi af Taarnets øverste Del med Kamgavle og det hele, kun med den Forskel, at Glamhullet er blevet til en Dør. Og det siger sig selv, at den Slags Arkitekturmageri er af det Onde ved Siden af Kirkernes fine Arkitektur. Jeg har ofte set et saadant Lighus foran Kirken, og det ser bogstavelig talt ud, som om Taarnet har faaet en Unge. Nu skulde man synes, at det var let at forhindre den Slags, men det er til Tider umuligt, naar Menighedsraadene vil gennemtrumfe deres egne Meninger. Selvstyre kan bruges til det utrolige.

Jeg har et sørgeligt Eksempel paa, hvorledes et gammelt udtjent Lighus, der passede smukt til Kirkegården, blev fornyet efter alle Kunstens Regler og den stedlige Manufakturhandlers Tegning.

Nu er det ikke saaledes at forstaa, at Lighusene ikke maa være smukke. Vi kan ikke bygge smukt nok ved Siden af vore Kirker, men Lighusene maa først og fremmest underordne sig den Helhed som Kirken og Kirkegården er, og det er Kunsten at gøre dette og virke med til, at vi i saa stor Grad som muligt bevarer den Stemning og Skønhed, baade udefra og inde, som vore gamle Kirkegaarde ejer.

24.

25.

24. Gammel Ask paa Harreslev Kirkegaard. 25. Romansk Kirkegaardsport i Aal.

26.

26. Aristolochia og Cypresser paa en Skovkirkegaard.